Ο Γιάννης Φίκας είναι Ιδρυτής και Πρόεδρος της Ακαδημίας Φαρσάλων.

Είναι Δημοσιογράφος της F.I.J.E.T., Fédération Internationale des Journalistes et Ecrivains du Tourisme.

Εργάστηκε ως Director of Humanities στο BCA College από το 2020 έως το 2023, ως Director of Corporate Relations & Cooperative Education στο New York College και δίδαξε αρχαία ελληνική φιλοσοφία και αρχαίους πολιτισμούς στο State University of New York/ Empire State College από το 2012 έως το 2019. Επίσης εργάστηκε ως Executive Director for Learning Technologies στο American College of Greece από το 1995 έως το 2011 και δίδαξε φιλοσοφία της Αναγέννησης στο Μεταπτυχιακό πρόγραμμα του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών από το 2001 ως το 2008.

Είναι πτυχιούχος του Τμήματος Μηχανικών Η/Υ & Πληροφορικής της Πολυτεχνικής Σχολής Πατρών, και διδάκτωρ φιλοσοφίας του Τμήματος Φιλοσοφίας, Παιδαγωγικής και Ψυχολογίας του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών.

Είναι συγγραφέας οκτώ βιβλίων με φιλοσοφικό και ανθρωπολογικό περιεχόμενο:

- *Οι Μύθοι του Αρχαίου κόσμου*, Μιχάλης Σιδέρης, 2019.
- *Η πόλη στον χώρο και τον χρόνο*, Μιχάλης Σιδέρης, 2018.
- *Philosophy & Leadership*, Μιχάλης Σιδέρης, 2017.
- *Ο κόσμος, η πόλη και ο άνθρωπος*, Νίκας / Ελληνική Παιδεία Α.Ε., 2016.
- *Τζιορντάνο Μπρούνο*, Νίκας / Ελληνική Παιδεία Α.Ε., 2012.
- *Μονοπάτια Τέχνης και Σοφίας*, Νίκας / Ελληνική Παιδεία Α.Ε., 2010.
- *Τέχνη και Πολιτισμός του αρχαίου κόσμου*, Καρακώτσογλου, 2005.
- *Μύθοι και Επικοινωνίες*, Νίκας / Ελληνική Παιδεία Α.Ε., 2003.
- *Τζιορντάνο Μπρούνο*, Ελληνικά Γράμματα, 2000.

Νίκος Καζαντζάκης , *Ταξιδεύοντας Ιαπωνία*

Περιεχόμενα

Το Σίντο 5

Ο Βουδισμός 8

Η Ιαπωνία το σύμπαντο του Γιαπωνέζου 10

Το σώμα της Ιαπωνίας 11

Μπουσιντό 12

Ο μέγας αυτοκράτορας Μεϊζί και ο Νόγκι 13

Η δικαιοσύνη 14

Η ευγένεια 15

Η θεά του ελέους 16

Η γιαπωνέζικη τραγωδία 17

Η ζωγραφική 20

Η γιορτή των λουλουδιών 21

Τα τέσσερα λουλούδια 21

Οι γιαπωνέζικοι κήποι 22

Ο ναός του Ρυούαν - ζι 24

Η τελετή του τσαγιού 24

Το Φουζί 26

Αποχαιρετώ την Ιαπωνία 27

Νίκος Καζαντζάκης , *Ταξιδεύοντας Ιαπωνία*

«Κοιτάζω από το παράθυρο του τρένου, αφήνω το νου μου να πεταλουδίζει απάνω σε ανοιξιάτικα χωράφια και συλλογίζουμαι τους μακρινούς ήρωες. Ήρθε η στιγμή να γνωρίσει η ανθρωπότητα μιαν καινούρια πλατύτερη Αναγέννηση. Πλάτυνε τότε ο νούς, γιατί γνώρισε την Ελλάδα και τις θείες φόρμες της Ομορφιάς. Αργότερα γνωρίσαμε κάπως την Αίγυπτο και τις Ιντίες. Ήρθε ο καιρός να πλατύνουμε τον κύκλο του νου και της καρδιάς μας και να περιλάβουμε την Κίνα και την Ιαπωνία». (Νίκος Καζαντζάκης, Ταξιδεύοντας Ιαπωνία Κίνα).

Το Σίντο

Το Σίντο, *η θρησκεία των προγόνων ήταν η πρωτόγονη θρησκεία των Γιαπωνέζων: Λάτρευαν τους προγόνους της οικογένειας· έπειτα τους προγόνους της ράτσας· τέλος τους προγόνους του κοινού πατέρα, του αυτοκράτορα. Πίστευαν πως οι νεκροί ζουν και κυβερνούν τους ζωντανούς. Οι γονιοί όταν πεθαίνουν γίνουνται πνέματα Καμί και βρίσκουνται σε ακατάπαυτη επικοινωνία με τους απογόνους. Μοιράζουνται μαζί τους τις χαρές και τις θλίψες, βοηθούν και γκαρδιώνουν ή τιμωρούν κι εκδικούνται τους ζωντανούς. Όλος ο αγέρας είναι γιομάτος από τα πνέματα των πεθαμένων, στα κύματα, στους ανέμους, στις φλόγες κάθουνται τα πνέματα και δουλεύουν, Όλοι οι πρόγονοι, καλοί ή κακοί, άξιοι ή ανάξιοι, γίνουνται θεοί. Θεοί καλοί ή κακοί με γιγαντωμένες όλες τις ιδιότητες που είχαν όταν ζούσαν. Κι οι ζωντανοί έχουν χρέος, αν θέλουν να προκόψουν, να ευχαριστούν με προσευχές και θυσίες, με χορούς και τραγούδια τους καλούς προγόνους θεούς και να καλοπιάνουν τους κακούς.*

Έτσι όλοι οι Γιαπωνέζοι, κι επικεφαλής οι αυτοκράτορες, κατάγουνται από τους θεούς. Γι' αυτό με περφάνια και σήμερα ακόμα ο Γιαπωνέζικός λαός θεωρεί τον εαυτό του ανώτερο απ' όλους τους λαούς της γης και τη χώρα του ως χώρα των θεών. Ο μεγαλύτερος απ' όλους τούτους τους θεούς είναι ο Ήλιος, η Αματερασού, η ρίζα του αυτοκρατορικού δένδρου. Άλλοι μεγάλοι θεοί είναι οι άνεμοι, οι θάλασσες, οι ποταμοί, η φωτιά, τα όρη, καθώς και πλήθος ξακουστοί πολεμιστές ή βασιλιάδες. Οκτώ

εκατομμύρια είναι οι σιντοϊκοί θεοί. Κάθε τέχνη έχει τον πάτρωνά της θεό, με τ' ανάλογα σύνεργα της δουλειάς. Οι σιδεράδες, οι μαραγκοί, οι χτίστες, οι ψαράδες έχουν δικούς τους θεούς, και κάθε μύηση του γιού στην τέχνη του πατέρα ήταν πράξη θρησκευτική.. Γινόταν μεγάλη ιερή τελετή: έπρεπε να καλοπιάσουν τον πάτρωνα θεό, για να πιάσει στην προστασία του τον νεαρό 'δόκιμο.

Θεοί χιλιοπρόσωποι, όχι μονάχα βλοσυροί κι αγριεμένοι, παρά και συχνά χαρούμενοι, κωμικοί, με τρουλωτή κοιλιά, που κρατούν ένα κομπολόι ή ένα φλυτζάνι τσάι ή σακέ και σκάζουν στα γέλια. Σκάζουν στα γέλια κι οι πιστοί που τους βλέπουν κι οι παπάδες που τους λειτουργούν. Κι οι θεοί όχι μονάχα δεν θυμώνουν, παρά και χαίρουνται που κάνουν τα παιδιά τους να γελούν. Έτσι η έννοια της θεότητας ενανθρωπίζεται, ο θεός γίνεται οικείος και γνώριμος, και τον ζυγώνουν οι Γιαπωνέζοι όπως ζυγώνουμε ένα μεγάλο ημερωμένο ελέφα,

Υπακοή, θυσίες και προσευχές, να οι τρεις θεμελιακές εντολές του Σιντοΐσμού. Να υπακούς στον αυτοκράτορα, γιατί κατάγεται από τον μέγιστο θεό, τον Ήλιο. Να προσφέρεις θυσίες στους προγόνους θεούς· στην αρχή απίθωναν στους τάφους τους και στους βωμούς αληθινά πιοτά, φαγιά και ρούχα· μα αργότερα, λουρίδες χαρτί τυλιμένες σε ξύλο, που συμβόλιζαν τα πιοτά, τα φαγιά, και τα ρούχα. Τέλος να προσεύχεσαι στους προγόνους, αφού λούσεις το κορμί σου με νερό κι αλάτι κι εξαγνίσεις μ' εξορκισμούς και νηστείες την καρδιά σου.

Ολούθε, απ' 'όλες τις φυσικές δυνάμες, απ' όλα τα δέντρα και τα ζώα, απ' όλους τους ανθρώπους, ζωντανούς και πεθαμένους,

ξαπολύουνται μυστικοί δεσμοί που δένουν σε αξεδιάλυτο σύνολο όλη την Ιαπωνία. Ακόμα τώρα τελευταία ένα Γιαπωνέζος πολιτικός διατύπωνε έντονα την παλιά τούτη πίστη: «Ότι έχουμε, το χρωστάμε στα πνέματα των προγόνων. Ζούμε μονάχα γι ' αυτούς· αυτοί μονάχα μας κάνουν και ζούμε. Δεν υπάρχει θυσία όσο μεγάλη κι αν είναι, που να μην πρέπει να την κάμουμε για χάρη τους!» Όταν στα 1905 ξέσπασε ο ρουσογιαπωνέζικος πόλεμος, οι στρατηγοί εξέδωκαν την καταπληκτική τούτη ημερήσια διαταγή στους στρατιώτες τους: Πηγαίνετε όχι σε θάνατο αβέβαιο παρά σε θάνατο βέβαιο, για χατίρι των προγόνων. Τα πνέματα τους είναι πάντα μαζί σας· αυτά σας προστατεύουν και σας περικλυκλώνουν!»

Δεν μπορείς ποτέ να γνωρίσεις τη γιαπωνέζικη ψυχή αν δε νιώσεις βαθιά τι τεράστια επίδραση είχε κι έχει απάνω της η περήφανη τούτη σιντοϊκή αντίληψη του χρέους. Μονάχα όταν νιώσεις βαθιά την επίδραση αυτή, θα καταλάβεις που βρίσκεται η δαιμονική πηγή της δύναμης κάθε Γιαπωνέζου. Θα καταλάβεις γιατί τόσο περιφρονούν το θάνατο και δέχουνται όλοι με μυστική έξαρση να σκοτωθούν για την πατρίδα. Πατρίδα, Μικάδος, θεοί, πρόγονοι κι απόγονοι είναι για τον Γιαπωνέζο μια αξεχώριστη, αθάνατη δύναμη. Γιατί να φοβάται ένας άνθρωπος το θάνατο, όταν πιστεύει πως πεθαίνοντας σμίγει με όλη τη ράτσα του και γίνεται αθάνατος;

Περνούσα τις κόκκινες πόρτες του Συντοϊσμού μέσα στο Πάρκο κι ανατρίχιαζα συλλογούμενος τι τεράστια δύναμη θα 'χε κι η άσπρη ράτσαν είχαμε μια μεγάλη πίστη. Τώρα χαμογελούμε άνεργα και πολύξερα ή στρουφογυρνούμε λυσσασμένα μέσα στην κόλαση της ατομικότητας, ξεκάρφωτοι χωρίς συνοχή, χωρίς

ελπίδα, Οι Γιαπωνέζοι πιστεύουν ίσως σε μια πλάνη, μα φτάνουν σε μεγάλα, γόνιμα πραχτικά αποτελέσματα· εμείς, μην πιστεύοντας σε τίποτα, ζούμε μίζερα και πεθαίνουμε για πάντα.

Ο Βουδισμός

Νάρα, η ιερή καρδιά, η Μέκκα της Ιαπωνίας. Η παλιά πάμπλουτη, πεντάμορφη αρχόντισσα είναι σήμερα ένα μεγάλο χωριό.

Περνώ από το μεγάλο ναό όπου μέσα βρίσκεται το μεγαλύτερο προύντζινο άγαλμα του κόσμου, ο Μέγας Βούδας. Κάθεται διπλογόνατος απάνω σ' ένα άνθος λωτού. έχει ύψος 53 πόδια, τα ρουθούνια του έχουν τρια πόδια διάμετρο και το μεγάλο του δάχτυλο τεσσεράμισι πόδια μάκρος. Χρειάστηκαν για να χυθεί ο κολοσσός τούτος 438 τόνοι χαλκός, 8 τόνοι άσπρο κερί, 870 λίβρες χρυσάφι, και 4885 λίβρες υδράργυρος! Χύθηκε στα 752, στην ακμή της δόξας της Νάρας. Είχε πέσει πανούκλα και θέριζε χιλιάδες ψυχές· φοβήθηκε ο λαός, οι φανατικοί φώναζαν πως έπεσε το θανατικό γιατί θύμωσε η μεγάλη θεά, η Αματερασού, που έφεραν στη χώρα τους καινούριο θεό, το Βούδα. Τρόμαξε κι ο βασιλιάς και πρόσταξε να χύσουν ένα τεράστιο άγαλμα· έτσι βγήκε η γιγάντια αυτή μορφή, η Βουδοποιημένη Αματερασού, σύνθεση τολμηρή που όλα τα βόλευε, σμίγοντας τις δύο θρησκείες σ' ένα κυκλώπειο, ερμαφρόδιτο όλο γλύκα και δύναμη, σώμα...

Κοιτάζω το άγαλμα και δεν το βάζει ο νους μου να φύγω. Δεν με κρατάει γοητεμένο η μορφιά του· η τέχνη του είναι χοντρή, βιαστικά, αδέξια. Μα το άγαλμα τούτο που έσμιξε τόσο σφιχτά,

σε αξεδιάλυτη σύνθεση, τις δύο μεγάλες θρησκείες, την ντόπια και την ξενοφερμένη, έχει ανυπολόγιστη σημασία: αποτυπώνει σε προύντζο μια θεμελιακή αλχημική ικανότητα της γιαπωνέζικής ψυχής: να μετουσιώνει ότι ξένο παίρνει και να το γιαπωνίζει...

Μα η Γιαπωνέζική ψυχή έχει πάντα κάτι το θηλυκό, που λαχταράει και δέχεται τον ξένο σπόρο. Σιγά σιγά άρχισε η σύλληψη κι η γόνιμη μέσα στα γιαπωνέζικα σπλάχνα αφομοίωση.

Έδιωξαν ότι δεν τους χρησίμευε, κράτησαν ότι μονάχα μπορούσαν να αφομοιώσει η ψυχή τους. Πήραν την αγάπη στη φύση, όλα είναι ένα: φυτά, ζώα, άνθρωποι, θεοί, όλα είναι βαθιά ενωμένα με τις ρίζες της καρδιάς μας. Πήραν ακόμη τη στωικότητα, την απάθεια μπροστά στη δυστυχία και στο θάνατο, το αμάραντο χαμόγελο που ανθίζει πάντα απάνω στα χείλη τους όσο κι αν υποφέρει η ψυχή τους. Πήραν ακόμη από τον Βουδισμό την ευγένεια στους τρόπους, τη γλύκα στις κοινωνικές επαφές, την ευαισθησία...

Ο ουρανός σκεπάστηκε από σύννεφα. Είδα το προύντζινο στήθος του Βούδα να σκοτεινιάζει. Όλα τα πρόσωπα των προσκυνητών γύρα μου βούλιαξαν σε χλωμό φως, και μονάχα τα λοξά μάτια έλαμπαν μέσα στο χνουδωτό, γιομάτο ηλεχτρισμό, σκοτάδι. Έπεσαν οι πρώτες ψιχάλες και χτύπησαν δυνατά τα χοντρά φύλλα ενός μεγάλου φίκου. Βγήκα έξω από το ναό, κάθισα διπλογόνατος σ' ένα πεζούλι, δίπλα από το μεγάλο λεβέτι όπου έκαιγαν τα αρώματα. Ησυχία, πικρότατη γλύκα, μυρωδιά που ανεβαίνει από το χώμα, μακρινές κίτρινες αστραπές, που ανάβουν και σβήνουν γλείφοντας απαλά, τις κορφές των

δέντρων. Μισόκλεισα τα μάτια κι ένιωσα ανέγνοια τη θεία χάρη του Βούδα να κατεβαίνει απάνω μου και να γλείφει σα γλώσσα τα μελλίγια μου και το στήθος.

Η Ιαπωνία το σύμπαντο του Γιαπωνέζου

1. *Να ζεις γαλήνια εχτελώντας το καθημερινό χρέος*
2. *Να διατηρείς πάντα αγνή την καρδιά σου και να ενεργείς ακολουθώντας τη φωνή της.*
3. *Να σέβεσαι τους προγόνους.*
4. *Να κάνεις τη βούληση του Μικάδου βούληση δική σου και να την εχτελείς.*

Αυτές είναι οι τέσσερεις μεγάλες εντολές που κυβερνούν την ψυχή του Γιαπωνέζου.

Δε νοιάζεται ο Γιαπωνέζος για φοβερά μεταφυσικά προβλήματα. Δε δέχεται, όπως ο Ιντός να χάσει την προσωπικότητά του, να εξαφανιστεί μέσα στο Σύμπαντο. Από πού έρχεται ο κόσμος που πάει, του είναι αδιάφορο· οι πλατιοί πνεματικοί ορίζοντες του φαίνονται θαμποί κι άγονοι. Περιορίζει τη ματιά του στο στενό, γιομάτο χώμα και θάλασσα, γιομάτο κόκαλα και στάχτη των προγόνων, αλώνι της πατρίδας. Το ανώτατο, το μόνο γόνιμο χρέος του ανθρώπου είναι για τον Γιαπωνέζο: μέσα στο στενό κύκλο της ράτσας σου να δουλεύεις και να ενεργείς

Η Ιαπωνία - να το σύμπαντο του Γιαπωνέζου. Και τον χωράει άνετα. Όλο του το μικρό ˈσώμα, το νευρικά κι αόρατο κραδαινόμενο, σαν ελατήριο έτοιμο να τιναχτεί, όλη του η ψυχή η άπληστη και συγκρατημένη, βρίσκουν ενεργώντας μέσα στην

περιοχή της ράτσας, όλες τις δυνατότητες να φτάσουν το ακρότατο ξετύλιγμά τους. Έχει ο Γιαπωνέζος πεποίθηση στην καρδιά του. Γιατί η καρδιά αυτή δεν είναι ατομική, δική του, ένα εφήμερο κομμάτι κρέας που χτυπάει. Είναι η καρδιά αλάκερης της ράτσας του. Για να βρεί το σωστό δρόμο ο Γιαπωνέζος και να ρυθμίσει την πράξη του, δεν έχει ανάγκη από μεταφυσικά συστήματα· ακούει την αλάθευτη φωνή -της ράτσας του- και κανονίζει κάθε πράξη του. Η βεβαιότητα αυτή, η σχεδόν σωματική, κάνει την ενέργεια του Γιαπωνέζου απλή, γοργή και σίγουρη.

Ο Γιαπωνέζος νιώθει πως τότε μονάχα ζει, όταν ενεργεί. Το αηδόνι κελαδάει: «Στην αρχή ήταν το τραγούδι!» Ο Γιαπωνέζος λέει: «Στην αρχή ήταν η πράξη!» Πιστεύει πως απάνω στην κακοτράχαλη τούτη γης η δράση είναι ο μόνος δρόμος της σωτηρίας. Όποιο και να 'ναι το επάγγελμά του ο Γιαπωνέζος ξέρει πως μπορεί κι αυτός με την ενέργειά του να συντελέσει στην ευημερία και στη σωτηρία της ράτσας του. Το ατομικό του και το φυλετικό συμφέρο ταυτίζονται.

Το σώμα της Ιαπωνίας

Βουνά λάβα, ηφαίστεια σβημένα, άλλα που καπνίζουν ακόμα, χαράδρες που άνοιξαν οι σεισμοί, θερμές πηγές, όλη η τραγική ιστορία της Ιαπωνίας, γραμμένη με 'πέτρες, ζεματιστό νερό και φλόγες. Κι αν η ατμόσφαιρα είναι τόσο λαγαρή, πόσο ακριβά πλερώνει η Ιαπωνία την λαγαράδα τούτη! Τη δημιουργούν βίαια

ατμοσφαιρικά ρέματα, που κάποτε ξεσπούν σε τρομαχτικούς τυφώνες που ξεπατώνουν έρριζα χωριά και πολιτείες.

Μα όταν πάλι η γης κι ο αγέρας γαληνέψουν, οι Γιαπωνέζοι σηκώνουνται, ξαναχτίζουν τα σπίτια τους και τους ναούς, ο αγέρας έχει πάλι λαγαρίσει, η γης πάλι βάζει τη δροσερή, ολάνθιστη μάσκα της κι η ψυχή του Γιαπωνέζου χαίρεται, σα να ξυπνάει από κακό όνειρο. Και σα να βιάζεται να χαρεί, πριν ξαναπλακώσει ο βραχνάς, σκαλίζει πάλι στο ξύλο και στην πέτρα τους χαρούμενους θεούς, πιάνει καλέμι και γράφει μικρά διαβατάρικα τραγούδια από 17 συλλαβές, τα χαϊκάι, από 31 συλλαβές, την τάγκα, πιάνει το πινέλο και ζωγραφίζει. Ανάλαφρα σαν πάχνη, όπως της ταιριάζει, την ωραιότητα του κόσμου... Μα η έννοια τούτη του εφήμερου μετουσιώνεται στη γενναία ψυχή του Γιαπωνέζου· κι αντί να γίνει μοιρολατρεία κι απόγνωση, γίνεται λαχτάρα να χαρεί, να δουλέψει, να γεννήσει, πριν έρθει ο σεισμός, ο ανεμοστρόβιλος και ο θάνατος.

Γι αυτό διάλεξαν οι Γιαπωνέζοι ανώτατά τους σύμβολα: τον ήλιο που ανατέλνει, ένα λουλούδι, το χρυσάνθεμο, κι ένα ψάρι, τον κυπρίνο. Ο ήλιος συμβολίζει τις τρεις μεγάλες αρετές: τη γνώση, την καλοσύνη, και τη γενναιότητα. Το χρυσάνθεμο αντέχει κι ανθεί μέσα στα χιόνια. Κι ο κυπρίνος αναβαίνει με ορμή αντίθετα με το ρέμα του ποταμού και νικάει τη δύναμη που τον σπρώχνει προς τα κάτω...

Μπουσιντό

...Είναι το πνέμα του Γιοριτόμο, που κάθεται ακόμα εδώ, στα σκαλοπάτια, μέσα στα δέντρα που φύτεψε, και δουλεύει στο νου

του το φοβερό τάγμα των σαμουράι που θα σώσει την πατρίδα. Γιατί ο σκληρός αυτός αγέλαστος άρχοντας στάθηκε ένα από τα πιο υψηλά πρότυπα του σαμουράι: ζούσε απλή, σπαρτιάτικη ζωή και πίστευε φανατικά στο Σιντοϊσμό και στο Βουδισμό και στον αυτοκράτορα....

Να 'σαι πάντα έτοιμος! Να η μεγάλη εντολή των σαμουράι. Όταν βγαίνεις έξω από το σπίτι σου, να βγαίνεις σαν να μην ήταν να ξαναγυρίσεις πια ποτέ. «Έτσι σιγά σιγά κωδικοποιήθηκαν οι εντολές των σαμουράι και διαπλάστηκε το Μπουσιντό, ο οδηγός της Ιπποσύνης. Αυστηρές, εντολές, γιαπωνέζική ιεραρχία, των αξιών:

1. *Πάνω απ' όλα η τιμή και το χρέος*
2. *Υπακοή τυφλή στον αυτοκράτορα*
3. *Τόλμη, περιφρόνηση στο θάνατο· να 'σαι έτοιμος κάθε στιγμή να πεθάνεις*
4. *Πειθαρχία ανήλεη στην ψυχή και στο σώμα*
5. *Ευγένεια, γλυκιά συμπεριφορά στους φίλους*
6. *Εκδίκηση σκληρή στους εχθρούς*
7. *Γενναιοδωρία· η οικονομία είναι μια από τις μορφές της αναντρίας.*

Ο μέγας αυτοκράτορας Μεϊζί και ο Νόγκι

«Ο μέγας αυτοκράτορας Μεϊζί, που έφερε, τώρα και δυό γενεές την Αναγέννηση στην Ιαπωνία, συνήθιζε, στις ώρες της ανάπαψής του, να γράφει στίχους. Τούτους τους τρείς στίχους του ο κάθε Γιαπωνέζος τους απαγγέλνει σαν προσευχή:

'Οπουκαι να σε έταξε η Μοίρα -βασιλιάς ή χαμάλης- ξόδεψε τον εαυτό σου έως το τέλος!»

«Κοιτάζω το γυμνό καμαράκι όπου ο Νόγκι κι η γυναίκα του έκαμαν χαρακίρι τη στιγμή που σήκωναν το φέρετρο του μεγάλου αυτοκράτορα Μεΐζί. Ο Νόγκι ακολούθησε τον κύριο του στο θάνατο, έγινε ένας από τους πατέρες της ράτσας. Οι Γιαπωνέζες αυτόν έχουν στο νού ους όταν το βράδυ αγκαλιάζουν τον άντρα· τέτοιον σαν τον Νόγκι, λαχταρίζουν το γιο τους. Οι ήρωες, συλλογιέμαι, είναι, σε μια γερή ράτσα, οι αληθινοί πατέρες. Τα πνέματα των ηρώων, σε μια γερή ράτσα μπαίνουν στα σπίτια τη νύχτα και κοιμούνται με τις γυναίκες. Οι άλλοι πατέρες, οι ζωντανοί, ετοιμάζουν το σώμα· τούτοι οι πεθαμένοι ήρωες, φυτεύουν την ψυχή. Μα πρέπει η ράτσα να 'ναι γερή για να έχουν τέτοια δύναμη οι πρόγονοι.»

Η δικαιοσύνη

Δικαιοσύνη θα πει όχι να 'ναι όλοι άρχοντες ή όλοι δούλοι. Δικαιοσύνη θα πεί: ο φύσει δούλος να εχτελεί χρέη δούλου κι ο φύσει άρχοντας χρέη άρχοντα. Γιατί πιστεύω ακλόνητα στην ανισότητα των ανθρώπων. Κι αν σήμερα, στην εποχή που ζούμε, μια τίμια ψυχή έχει χρέος να μισεί τη σημερινή οργάνωση του κόσμου, είναι όχι γιατί υπάρχουν αρχόντοι και δούλοι, παρά γιατί οι αρχόντοι οι σημερινοί έχασαν τις παλιές αρχοντικές αρετές και κατάντησαν μέσα τους δούλοι.

Η ευγένεια

«Δεν υπάρχει θαρρώ ευγενέστερος λαός στον κόσμο. 'Ολες οι εξωτερικές φόρμες της ευγένειας έχουν φτάσει εδώ στο ανώτατο στυλιζάρισμα. Μπορεί το περίφημο χαμόγελο του Γιαπωνέζου να 'ναι μια μάσκα· μα η μάσκα αυτή κάνει πιο πρόσχαρη τη συμβίωση και δίνει στις σχέσεις των ανθρώπων αξιοπρέπεια κι ευγένεια. Σε μαθαίνει να πειθαρχείς και να συγκρατιέσαι, να κρατάς για τον εαυτό σου όλον τον πόνο και να μη θες να ενοχλήσεις τους άλλους με τις δικές σου μιζέριες. Κι έτσι, σιγά-σιγά, η μάσκα γίνεται πρόσωπο, κι ότι ίσως ήταν απλή φόρμα, μετατρέπεται σε ουσία».

«Κοιτάζω γύρω μου τους Γιαπωνέζους συνταξιδιώτες μου. Εύθυμη ράτσα, καθαρά, λουσμένα κορμιά, φίνες φυσιογνωμίες, σκαλισμένες σε φίλντισι. Μάτια λοξά φιδιού. Απλοϊκή αρχοντιά, ράτσα που έζησε κι αγάπησε πολύ κι έγινε η φυσική της ευγένεια στυλιζαρισμένη παράδοση. Δε χορταίνω να τους βλέπω πως χαιρετιούνται· υποκλίνονται βαθιά, τα πρόσωπά τους παίρνουν επισημότητα θρησκευτικής τελετής. Δε φωνάζουν, δε βρίζουνται, δεν έτυχε ακόμα να δω δυο γιαπωνέζους να μαλώνουν»

«Η κοινωνική συμβίωση θα 'ταν αβάσταχτη αν έλειπε η ευγένεια. Ο καλός λόγος, το καλό φέρσιμο είναι σαν τα προσκεφάλια που βάνουν απέξω στα πλάγια τους οι βάρκες και τα καΐκια για να γίνεται όσο το δυνατό μαλακότερο το σκούντρισμα...»

Η θεά του ελέους

«... Η θέα Καννόν έλαμψε μέσα στο μυρωδάτο σκοτάδι. Κάθεται ακουμπώντας το δεξί της πόδι στο αριστερό της γόνατο. Με το αριστερό της χέρι αγγίζει τη δεξιά της πατούσα και το δεξιό της ακουμπάει με τα δύο δάχτυλα στο στέρεο νεανικό της πηγούνι. Μικρή χαριτωμένη αρχοντοπούλα, με τα παχιά φιλήδονα χείλη, με τ' αθώα, λοξά, όλο γλύκα μάτια. Νιώθεις, δεν είναι τούτη η σπλαχνικιά θεά που γιατρεύει τον πόνο ενεργώντας. Είναι η θεά που γιατρεύει την καρδιά του ανθρώπου ασάλευτη, καθούμενη στο θρονί της. Το να υπάρχει, το να τη βλέπεις, φτάνει για να ξεχάσεις τον πόνο.»

«Ο πόνος, ας είναι καλά ο Βούδας θα νικηθεί! Γι' αυτό η μικρούλα Ελεούσα χαμογελάει με τόση γαλήνη. Γι ' αυτό δε σαλεύει από το θρόνο της, μήτε απλώνει το χέρι. Είναι βέβαιη για η νίκη. Ποια νίκη; την εξαφάνιση.»

«Ποτέ δεν είχε πλάσει ο νούς μου μιαν τέτοια περήφανη, ασάλευτη, σίγουρη θεά του ελέους. Γιατί ποτέ δε θέλησε αλάκερος ο νούς μου να τυλιχτεί το κίτρινο ράσο του Βούδα. Μονάχα ένας ολότελα απελπισμένος μπορεί να φανταστεί τέτοια ακατάδεχτη θεά του Λυτρωμού. Την καμαρώνω, και βλογώ το θαυματουργό χέρι που τη σκάλισε. Λεν πως είναι έργο του βασιλιά Σοτοκού, του Μεγάλου Κωνσταντίνου του Βουδισμού στην Ιαπωνία. Ήταν άγιος, και συνάμα μεγάλος νομοθέτης και πολεμιστής και ποιητής, και γλύπτης. Σώζεται ακόμη το πορτρέτο του απάνω σε μεταξωτό: γλυκιά, υπερήφανη,

φλεγόμενη όψη. Αληθινά η θεά τούτη η αρχοντοπούλα του μοιάζει.»

Η γιαπωνέζικη τραγωδία

«Υπάρχει στον κόσμο μια τραγωδία βαθιά θρησκευτική, που έχει τις ρίζες της μέσα στο σπλάχνο της θεότητας, όπως κι η αρχαία ελληνική τραγωδία. Γεννήθηκε και τούτη από το χορό, κι έχει και τούτη το θεό πρωταγωνιστή της ήρωα. Η τραγωδία τούτη λέγεται Νο, που θα πεί: παράσταση εχτέλεση, δράμα. Γεννήθηκε εδώ, στην άκρα του πάρκου της Νάρας, μέσα στον παμπάλαιο τούτο ξύλινο ναό του Κασούγκα, του ιερού χορού. Εδώ οι καλόγεροι χόρευαν στις μεγάλες γιορτές ένα κωμικό χορό μπροστά από μια φανταστική σπηλιά. ήταν η μυθολογική σπηλιά όπου η θεά του ήλιου η Αματερασού, είχε κρυφτεί θυμωμένη και δεν ήθελε πια να ξεπροβάλλει στον κόσμο. Μαζεύτηκαν οι θεοί και την παρακαλούσαν. Φώναζαν οι άνθρωποι και δέρνουνταν μέσα στο σκοτάδι και παρακαλούσαν. Μα η θυμωμένη θεά δεν ήθελε να προβάλλει και να φωτίσει τον κόσμο. Και τότε πετάχτηκε μια παχιά, εύθυμη θεότητα, η Ουζουμέ, κι άρχισε να σαλτέρει και να χορεύει κωμικά. Όλοι οι θεοί ξέσπασαν σε γέλια, κι η Αματεράσου ξεπρόβαλλε από τη σπηλιά να δει· είδε, γέλασε κι αυτή, ξέχασε το θυμό της κι ανέβηκε πάλι στον ουρανό. Τέλειωσε η νύχτα, έλαμψε ο κόσμος.

Αυτόν τον κωμικό χορό οι καλόγεροι του ναού του Κασούγκα χόρευαν στις γιορτές με μουσική και παντομίμα. Φορούσαν

άγριες ή κωμικές μάσκες, έσερνανσάλτους, έκαναν τούμπες, μούγκριζαν, σκλήριζαν σαν μεθυσμένοι χορευταράδες...

Από τους λαϊκούς αυτούς χορούς κι από τις μαϊμουδοστριγγλιές και τις παντομίμες πλάστηκε η γιαπωνέζική τραγωδία. Στην αρχή, όλοι μαζί οι καλόγεροι σαλτέρναν και φώναζαν. Έπειτα αγάλια άρχισε να ρυθμίζεται η μέθη, να μπαίνει τάξη στα πηδήματα και στις φωνές και να αρμολογούνται οι ρόλοι: Ήρθε κι ο λόγος κι έδωκε ευγένεια και συνοχή στην πράξη. Μιλάει τώρα ο θεός κι οι άλλοι ακούνε, βουβοί, το θεϊκό μονόλογο. Χορεύει ο θεός μόνος του, με την ιερατική μάσκα· τα πρόσωπα του χορού αποτραβιούνται δεξιά στη σκηνή κι αρχίζουν να σχολιάζουν δειλά και διακριτικά ότι βλέπουν ή ν' απαντούν στα λόγια του θεού. Αρχίζει και δένεται ο διάλογος, η θεατρική δράση γεννιέται, μπαίνει και νέο πρόσωπο στη σκηνή, σύντροφος και δούλος του θεού, ο άνθρωπος. Το έργο γίνεται άρτιο. Από ασυνάρτητη φυσική δύναμη που ήταν- σάλτα και μουγκρητά και γέλια- ρυθμίστηκε με ιερατική κυριαρχία, μ' επικεφαλής το θεό.

Ήρθε ο λόγος, μίλησε ο θεός, κι οι άνθρωποι άκουγαν. Μα ο θεϊκός αυτός μονόλογος ήταν μονότονος κι άγονος. Μπήκε τότε στη μέση ο άνθρωπος, άρχισε ο αιώνιος, γόνιμος διάλογος θεού και ανθρώπου. Η τραγωδία πια ήταν ολοκληρωμένη. Το Θάμα είχε συντελεστεί.

'Ηρθαν οι μεγάλοι δραματικοί. 'Εδωκαν κίνηση και πάθος στο διάλογο, τοποθέτησαν το χορό, όρισαν τα όργανα της μουσικής- το μικρό ταμπούρλο, το μεγάλο ταμπούρλο και τον αυλό- δημιούργησαν τους νόμους της τραγωδίας. Καθάρισαν το τραγικό από το κωμικό, χωρίστηκε η κωμωδία, εφευρέθηκαν τα Κυόγκεν,

τα τρελά λόγια. Η τραγωδία γράφουνταν σε υψηλό τόνο, με αρχαϊκή γλώσσα που μονάχα οι γραμματισμένοι τη νιώθαν· η κωμωδία γράφουνταν στη γλώσσα του λαού και τα θέματά της ήταν παρμένα από την καθημερινή ζωή, σάτιρες και φάρσες. Ποιοι έγραψαν τις κωμωδίες, δεν ξέρουμε. Άνθρωποι του λαού ανώνυμοι. Μα έχει και η Ιαπωνία τον Αισχύλο της και το Σοφοκλή – τον Καν - Αμί και τον γιό του τον Σε - Αμί, που έζησαν στο 14ο αιώνα. Αυτοί οι δύο έφεραν τη μεγάλη επανάσταση στη σκηνή· μουσικοί, ποιητές, σκηνοθέτες, χορευτές, έδωκαν νέα, υψηλότερη φόρμα στη μουσική, στη δραματουργία, στη σκηνοθεσία και στο χορό του γιαπωνέζικου θεάτρου. Στάθηκαν οι μεγάλοι νομοθέτες της σκηνής· δημιούργησαν την παράδοση που από τότε πια ρυθμίζει τη θρησκευτική τελετή του Νό....»

«Όλες οι κίνησες στα Νό είναι απλές γιομάτες θρησκευτικό μεγαλείο. Η εντύπωση που αφήνουν είναι καταθλιπτική. Για να αλαφρώσει λίγο η καρδιά του θεατή, παίζεται μετά την τραγωδία μια κωμωδία. Τα τρελά λόγια ξαναφέρνουν την ευθυμία, η καρδιά στερεώνεται κι είναι έτοιμη πια να ακούσει και τη δεύτερη τραγωδία. Γιατί, όπως στην αρχαίαν Ελλάδα, όμοια κι εδώ παίζουνται τρείς τουλάχιστον τραγωδίες, κι η ολική παράσταση μπορεί να βαστάξει ολόκληρη μέρα ή νύχτα. Όπως πηγαίνουν οι χριστιανοί και παρακολουθούν ολόκληρη νύχτα τα Πάθη του Χριστού, όπως πήγαιναν οι αρχαίοι και παρακολουθούσαν τα πάθη του Διόνυσου, όμοια και τώρα οι βουδιστές με τα πάθη του Βούδα. Γιατί Βούδας, Χριστός, Διόνυσος είναι ένα - ο αιώνιος άνθρωπος που υποφέρει.»

Η ζωγραφική

«Πολιτισμός θα πεί: να νιώσεις την πολυτέλεια σαν ανάγκη, να ξεπεράσεις το ζώο, μην μπορώντας πια να χωρέσεις στο φαϊ, στο πιοτό, στον ύπνο, στη γυναίκα. Τη στιγμή που αρχινάει το «άφτερο δίποδο» να λαχταράει σαν ψωμί το περιττό, από τότε αρχίζει να γίνεται άνθρωπος. Ότι καλό έχει ο κόσμος αυτός, ότι σώθηκε από τις ανθρωπομερμηγκιές, είναι η πολυτέλεια: μια ζωγραφιά, ένα σκαλισμένο λουλούδι, ένα τραγούδι, μια πέρα από τον κοινό νου ιδέα. Η πολυτέλεια είναι μεγαλύτερη ανάγκη του ανώτερου ανθρώπου. Το περίσσεμα καρδιάς, να η αληθινή καρδιά του...»

«Ο Λευκός βρίσκει την ανώτατη του χαρά αντιτάζοντας κι επιβάλλοντας το εγώ του στον κόσμο γύρα του, υποτάζοντας τις φυσικές δυνάμες στο σκοπό του. Ο Ανατολίτης βρίσκει την ανώτατη του χαρά βυθιζόμενος στο σύνολό, αδερφώνοντας τον ατομικό ρυθμό του με το μεγάλο ρυθμό του κόσμου. Τη βαθιά τούτη ψυχικήν αντίθεση τη χαίρουμαι σήμερα με τα μάτια στις γιαπωνέζικες ζωγραφιές. Ποτέ εδώ το κύριο κεντρικό θέμα της ζωγραφιάς δεν είναι ο άνθρωπος που βλέπουμε ζωγραφισμένο· είναι ο αγέρας γύρω του, το τοπίο, η μυστική επαφή της ψυχής του με το δέντρο, με το νερό, με το σύννεφο. Το κύριο θέμα είναι: η συναδέλφωση, η ταύτιση, ή καλύτερα: η επιστροφή του ανθρώπου στο σύνολο.»

Η γιορτή των λουλουδιών

«Οι προσκυνητές έχουν τα κεφάλια τους τυλιμένα σε άσπρες πετσέτες, όπου είναι κεντημένα ή σταμπαρισμένα λουλούδια και γράμματα. Είναι οι περίφημες χάναμιτενούγκου, πετσέτες των λουλουδιών, που φορούν την άνοιξη και παν να προσκυνήσουν τις ανθισμένες κερασιές. Χαρά ειδωλολατρική, ανοιξιάτικη ψυχική ατμόσφαιρα, γέλια και φωνές, κι ένας κούκος τινάχτηκε από ένα πεύκο, σφύριξε, και πήγε κατά τη Νάρα, προσκυνητής κι αυτός, να καθίσει στα πόδια του Βούδα...».

«Στολίζουν κάρα λουλούδια, κρεμούν γιρλάντες ανθούς στα βόδια, ανεβαίνουν στα κάρα οι δυνατοί νέοι κι οι όμορφες γιαπωνέζες και πάνε να χαιρετήσουν την γκέισα άνοιξη. Χορεύουν, τραγουδούν, πίνουν σακέ, ξορκίζουν τις καθημερινές έγνοιες, η ζωή ξαναπαίρνει την αρχέγονη, μεθυστική ουσία της, το νερό ξαναγίνεται κρασί. Ο Διόνυσος παράτησε την Ελλάδα και κατέφυγε στα μακρινά τούτα ακρογιάλια ντυμένος τώρα κιμονό και μ' ένα ανθισμένο κλαρί κερασιά θύρσο στα χέρια του. Ξαναστελιώνουνται οι τρεις μεγάλοι χοροί -γέροι, άνδρες, παιδιά- κι έτσι η ράτσα, μαζί με τα δέντρα ανθίζει, κι η θνητή ζωή παίρνει απάνω στα χώματα αθάνατο νόημα.»

Τα τέσσερα λουλούδια

«Η γλυσίνα είναι το έμβλημα της αθώας χαράς· το χρυσάνθεμο της αντοχής και της αθανασίας· ο λωτός της αρετής που ανεβαίνει αμόλευτη απάνω από τις λάσπες. Μα το άνθος της

κερασιάς είναι το έμβλημα των σαμουράι γιατί είναι σφηνωμένο απάνω σε δυνατό κλαρί και πεθαίνει πέφτοντας στη γης πριν μαραθεί· όμοια πεθαίνει κι ο σαμουράι πριν ντροπιαστεί. Και γι αυτό, όταν κινούσε για τον πόλεμο, κάρφωνε πάνω στο κράνος του ένα κλαρί ανθισμένο κερασιάς.»

Οι γιαπωνέζικοι κήποι

«Περνώ τους κήπους· θαρρώ δεν υπάρχει ωραιότερο θέαμα στον κόσμο: ένας κινέζικός ή ένας γιαπωνέζικος κήπος είναι θαρρώ, μια από τις ανώτερες μορφές σοφίας κι ευαισθησίας όπου έφτασε ως τώρα ο άνθρωπος.

- *Θέλω να μου συνθέσεις τον ομορφότερο κήπο του κόσμου! πρόσταξε ο Μέγας Χιντεγιόχη τον ξακουσμένο καλλιτέχνη Κομπόρι Ενσού.*
- *Θα το κάμω, αποκρίθηκε ο καλλιτέχνης, μα με τρείς συμφωνίες: α) να μη βάλεις κανένα περιορισμό στα έξοδα· β) να μη με βιάσεις – θα τον τελειώσω όταν πρέπει· και γ) ποτέ μην έρθεις να τον δείς πριν το τελειώσω – γιατί μπορεί να σου κατέβει καμιά ιδέα και να μου χαλάσεις το αρχικό μου σχέδιο.*

Ο Χιντεγιόχη δέχτηκε τους όρους, κι έτσι έγινε ο θαμαστός κήπος εδώ ανάμεσα από τον ποταμό Κατσούρα και το χαριτωμένο βουναλάκι Νισιγιάμα. Βράχοι, νερά, γιοφύρια, δέντρα, χαμόκλαρα, όλα είναι τόσο σοφά τοποθετημένα που η ψυχή σου νιώθει άφραστη γαλήνη. Σα να 'σαι πιστός και μπαίνεις στο ναό του θεού σου·...»

«...Οι μεγάλοι μας κηπουροί ήταν στην αρχή βουδιστές καλόγεροι κι είχαν φέρει την τέχνη τούτη από την Κίνα. Αργότερα, η τέχνη πέρασε στους μεγάλους δασκάλους της τελετής του τσαγιού, στους ποιητές, στους ζωγράφους και τέλος στους ειδικευμένους κηπουρούς.

«Κάθε κήπος πρέπει να 'χει και το νόημά του, να υποβάλλει μιαν αφηρημένη έννοια: γαλήνη, αγνότητα, ερημία, ή υπερηφάνεια κι ηρωικό μεγαλείο....»

«Έχουμε περίφημους κήπους μονάχα από βράχους. Κανένα δέντρο, κανένα λουλούδι. Βράχοι και ξεραμένα ρυάκια και καταρράχτες που κατεβάζουν όχι νερό παρά άμμο. Οι βραχόκηποι τούτοι υποβάλλουν το μεγαλείο, την ερημιά, την απροσπέλαστη θεότητα. Κι έτσι αντί ν' αποτραβηχτεί ο καλόγερος στην ερημία, αποσύρεται, στο κέντρο της πολιτείας, σ'ένα τέτοιον κήπο και βρίσκει όλη την έρημο που χρειάζεται η ψυχή του για την περισυλλογή της και τη σωτηρία.»

«Άλλοι κήποι είναι στολισμένοι με δέντρα, νερά, πρασινάδες. Δεν είναι οι κήποι τούτοι για τους ασκητές, παρά για τους ανθρώπους του κόσμου, που χαίρονται ακόμα τις γλύκες της ζωής. Μα απ' όλους οι πιο ξακουστοί είναι οι τσά- νίβα, οι κήποι του τσαγιού· αυτοί οδηγούν στο μικρό δωμάτιο που χρησιμεύει για την τελετή του τσαγιού. Το συναίσθημα που θέλουν να υποβάλλουν είναι η απομόνωση, η περισυλλογή, η λύτρωση από τη βουή του κόσμου. Να νιώθεις, πηγαίνοντας στο ιερό σπιτάκι όπου θα γίνει η θρησκευτική τελετή του τσαγιού, πως βρίσκεσαι μακριά από τον κόσμο, σε μιαν ερημική αχτή, ένα χινοπωριάτικο

δείλι. Για να υποβάλλουν την έννοια της μοναξιάς καλλιεργούσαν στους κήπους τούτους το μούσκλο απάνω στους βράχους και γύρα από τους κορμούς των δέντρων.»

«ο Μεγαλύτερος τελετάρχης του τσαγιού ήταν ο Ρυκιού, στον 16ο αιώνα.»

Ο ναός του Ρυούαν - ζι

«Αν ήταν να 'δινα μορφή κήπου στην καρδιά μου, θα την έκανα σαν το βραχόκηπο της μονής Ρυούαν- ζι, εδώ στο Κυότο. Μήτε ένα δέντρο πράσινο μήτε ένα λουλούδι. Τα δέντρα και τα λουλούδια βρίσκονται απόξω από τον αψηλό φράχτη. Ο κήπος είναι αλάκερος έρημη αμμούδα, κι απάνω της σκορπισμένοι μια δεκαριά βράχοι μικροί και μεγάλοι. Ο Σο -Αμί που τον σύνθεσε στο 16ο αιώνα, ήθελε να παραστήσει με τον κήπο αυτόν μια τίγρη που έφευγε κρατώντας στα δόντια τα μωρά της. Κι αλήθεια νιώθεις πως οι βράχοι, έτσι που τοποθετήθηκαν, λες κι είναι κυριεμένοι από πανικό, σα να τρέχουν έντρομοι, κι η ιδέα ης τίγρης επιβάλλεται στο νού σου. Μονάχα, αντί τίγρη στον κήπο αυτόν που φαντάστηκα της καρδιάς μου, θα 'βαζα τη θεότητα.»

Η τελετή του τσαγιού

«...Είχε πια ψηλώσει ο ήλιος όταν κίνησα να πάω στην τσά-νό-γιού, στην τελετή του τσαγιού, όπου ήμουν καλεσμένος. Κι ως πήγαινα, ερχόταν στο νού μου όλη η μακρινή, πολυθρύλητη ιστορία του τσαγιού. Από παμπάλαια χρόνια χρησιμοποιούσαν οι

Κινέζοι το τσάι σα γιατρικό. Του απέδιδαν θαματουργές ιδιότητες- να ξεκουράζει τα νεύρα, να δυναμώνει την όραση, να γαληνεύει την ψυχή, να τονώνει τη θέληση. Στις μεγάλες τους αγρύπνιες οι βουδικοί ασκητές έπιναν τσάι για να μη λιποθυμήοουν από την εξάντληση. Το τσάι τους βοηθούσε στην ιερή τους ανάβαση, κι έτσι σιγά σιγά θεωρήθηκε βοτάνι άγιο και το έπιναν σύμφωνα πια με ορισμένο θρησκευτικό τυπικό. Μαζί με τη θρησκεία άραξε στα γιαπωνέζικα ακρογιάλια μια μέρα από την Κίνα και το τσάι. Ιερό, αριστοκρατικό πιοτό. Μαζεύουνταν λίγοι φίλοι, και μέσα στη σιωπή, κοιτάζοντας μια ωραία ζωγραφιά ή μερικά λουλούδια, έπιναν ρουφιά ρουφιά το τσάι κι ένιωθαν το σώμα και την ψυχή τους να γαληνεύουν. Δύσκολες άγριες εποχές, κι ήταν μεγάλη ανακούφιση, πίσω από ένα ξεμοναχιασμένο κήπο, σε μια μικρή καμαρούλα, να κάθεσαι με λίγους το πολύ πέντε φίλους, να πίνεις το μυστηριώδικο τότε ακόμα πιοτό και να μιλάς για το Θεό και για την τέχνη, ξεχνώντας τους πολέμους. Έτσι δημιουργήθηκε η πρώτη ιερή ατμόσφαιρα που γέννησε το τσά- νό- γιού. Ήρθαν οι μεγάλοι δάσκαλοι, που όρισαν τους κανόνες της τελετής: Πώς να 'ναι το δωμάτιο του τσαγιού, πως το χειμώνα, πως το καλοκαίρι, πως το πρωί, πως το δείλι, πώς να 'ναι ο κήπος, πώς να φέρνονται οι καλεσμένοι, και πως ο καλεστής, πως θα βράζει το τσάι, και θα σερβίρεται και θα πίνεται, και τι κουβέντες πρέπει να γίνουνται και ποιες δεν πρέπει ποτέ να μολύνουν την ιερή επικοινωνία...

Όλες τούτες οι παλιές φινέτσες ανέβαιναν ηδονικά στην μνήμη μου όταν, περνώντας την εργατική συνοικία του Νισιζίν, διάβηκα το κατώφλι του μακρινού σπιτιού όπου θα γίνουνταν η περίφημη τελετή. Το μονοπάτι του κήπου που φέρνει από την είσοδο στο

περίπτερο του τσαγιού, στη σουκίγια, δεν είναι μακρύτερο από εφτά μέτρα. Κι όμως με τόση τέχνη είναι βαλμένος ο κήπος, τόσο υποβλητικά έχουν τοποθετηθεί οι βράχοι, τα δεντράκια και τα πέτρινα φανάρια, που αμέσως γεννιέται μέσα σου το συναίσθημα της απόλυτης μοναξιάς.

Στην άκρα του μονοπατιού τρέχει μια βρυσούλα κρουσταλλένιο νερό· σκύβουμε, έτσι πρέπει, και πλένουμε τα χέρια μας και το στόμα. Βγάζουμε τα παπούτσια και ξυπόλητοι ανεβαίνουμε τα τρία σκαλοπάτια και μπαίνουμε στο ιερό, απλότατο δωμάτιο, στρωμένο με κίτρινες ψάθες. Γυμνό δωμάτιο, χωρίς έπιπλα. Μονάχα σ' ένα χαμηλό τραπεζάκι ένα βάζο λουλούδια κερασιάς, και στη γωνιά ανάβει η φωτιά και βράζει η τσαγέρα. Συχνά έβαζαν κομματάκια σίδερο μέσα στην τσαγέρα, για να βγαίνει κάποια μελωδία όταν βράζει το νερό, ν' ακούν οι καλεσμένοι και να θυμούνται «μακρινό καταρράχτη, αλαργινή θάλασσα που σπάζει στους βράχους, βροχή στα καλάμια, πεύκα που βουίζουν στον άνεμο...»

Το Φουζί

Όλα τα παιδιά της Ιαπωνίας έχουν ζωγραφίσει το Φουζί αναρίθμητες φορές στα μαθητικά τους τετράδια, κι απ' αυτό έμαθαν να τραβούν στέρεες απλές γραμμές που να συνδυάζουν δύναμη και τη χάρη. Το Φουζί υπόταξε τα γιαπωνέζικα χέρια στο ρυθμό του, και στο παραμικρό πια, σκαλισμένο ξύλο, πέτρα ή φίλντισι, θα διακρίνεις την ευγένεια της φόρμας του, το αποφασιστικό, χωρίς μάταια τσακίσματα, κυμάτισμα του Φουζί. Η καρδιά της Ιαπωνίας δεν είναι, όπως λέει το γιαπωνέζικο τραγούδι, το άνθος της κερασιάς· η καρδιά της Ιαπωνίας είναι το

Φουζί: φωτιά ακατάλυτη, πειθαρχικά κουκουλωμένη με απάτητα χιόνια....

Κοίταζα το άγιο βουνό κι η καρδιά μου γιόμωνε απόκριση. Καλύτερα, βαθύτερα, χωρίς άλλο όταν το κοιτάζει - και το κοιτάζει πάντα - θα γιομώνει απόκριση η καρδιά του κάθε Γιαπωνέζου. Μια χώρα που έχει ένα τέτοιο βουνό ανώτατο ρυθμιστή της ζωής της είναι σίγουρα μια μεγάλη χώρα που ενώνει τη δύναμη και τη χάρη- σιωπηλή, αποφασισμένη, επικίντυνη.

Αποχαιρετώ την Ιαπωνία

Τέλειωσε η θητεία τούτη, πήρε τέλος το σεριάνι μας στη μακρινή βασίλισσα του Ειρηνικού με τα 3.800 νησιά της, Είδαμε, ακούσαμε, χαρήκαμε, πονέσαμε, έκλεισε ο όλος ο κύκλος τι μένει ακόμα; Το έχε γειά!

... Θαρρώ δε υπάρχει χώρα στον κόσμο που να θυμίζει πως θα 'ταν η αρχαία Ελλάδα, στις πιο λαμπρές της στιγμές. Όπως στην αρχαία Ελλάδα, όμοια κι εδώ, στην παλιάν Ιαπωνία, όση ακόμα ζει, και το παραμικρό που βγαίνει από τα χέρια του ανθρώπου και χρησιμεύει στην καθημερινή ζωή του είναι έργο τέχνης, καμωμένο με αγάπη και χάρη. 'Όλα βγαίνουν από χαρούμενα, πιτήδεια χέρια που λαχταρούν την ωραιότητα, την απλότητα και τη χάρη, αυτό που λεν οι Γιαπωνέζοι μονολεχτικά: σιμπουί.

Η ομορφιά στην καθημερινή ζωή. Κι ακόμα άλλες ομοιότητες: Κι οι δύο λαοί είχαν δώσει στη θρησκεία πρόσχαρη όψη κι έθεσαν σε καλόκαρδη επαφή το θεό με τον άνθρωπο. Έχουν και οι δύο την ίδια απλότητα και χάρη στο ντύσιμο, στην τροφή, στην κατοικία. Έχουν όμοιες φυσιολατρικές γιορτές, ανθεστήρια και

σακουρά, κι από την ίδια ρίζα το χορό, έβγαλαν τον ίδιο ιερό καρπό, την Τραγωδία.

Προσπαθούν και οι δύο λαοί να δώσουν στη σωματική άσκηση πνεματικό σκοπό...Οι αρχαίοι Έλληνες πήραν από την Ανατολή και την Αίγυπτο τα πρώτα στοιχεία του πολιτισμού τους, μα κατόρθωσαν να τα μετουσιώσουν, να λυτρώσουν από τους τερατόμορφους θεούς το ιερό περίγραμμα του ανθρώπου και να δώσουν ανθρώπινη ευγένεια στα τέρατα της μυθολογίας, της θεολογίας και του φόβου. Απαράλλαχτα κι οι Γιαπωνέζοι πήραν τη θρησκεία τους από τις Ιντίες, τα πρώτα στοιχεία του πολιτισμού από την Κίνα και την Κορέα, μα κατόρθωσαν, ανθρωπίζοντας κι αυτοί το φυσικό και τερατώδες, να δημιουργήσουν πρωτότυπο πολιτισμό - μια θρησκεία, τέχνη, πράξη, στο μπόι του ανθρώπου,